

VII

EL BARCARÈS I EL VERNET

Els nacionalistes ocupaven i organitzaven Barcelona. Feien neteja de sospitosos: empresonaven molta de gent. La correspondència, encara que passant per la censura, s'havia normalitzat força i jo rebia regularment cartes de la família. L'oncle Ramon continuava vivint amb els meus pares a Roger de Llúria 4,. Ja no m'escrivia ni m'enviava diners. Els darrers que m'havia enviat m'havien permès llogar una cambra confortable, alegre i assolada a casa de madame Langenbach mare de la padrina de guerra de Josep Coromines. La cambra prenia claror per un balcó que obria a la rue du Rhône cara al migdia. Jo m'hi estava molt a gust. Tot això, com he dit, passava abans de la supressió definitiva de l'ajuda econòmica enviada per l'oncle Ramon i també abans que la Monique no raptés el seu enamorat Francesc Quesada fent-lo entrar clandestinament a Suïssa. La meua anada al camp de concentració del Barcarès, devia escaure's a la primavera del 39, no puc precisar la data però recordo que començava a fer calor. Molts catalans ja corrien més o menys lliures per França però Rafael Dalmau, Josep Coromines i Francesc Quesada encara feien de concentracionaris al camp de Barcarès. Amb els diners de l'oncle Ramon jo visitava aquest nou camp. El Barcarès resultava menys depriment que el de Saint Cyprien. En el Barcarès hi havia avingudes formades per barraques ben arreglerades i netes, un

restaurant, sales de reunió, algunes plantes que alegraven la vista. El comandant B. M. no hi era. El Govern Francès havia concentrat un grup d'oficials republicans en un hotel del Vernet on, després d'uns dies d'estada a Perpinyà amb visites diàrie al camp de concentració vaig encaminar-me.

Conflent amunt jo descobria un país ric, assolellat i alegre; l'encisera vall del Tet amb la serralada dels Aspres d'una banda, la de les Gorbieres al lluny i el majestuós Canigó presidint aquell bé de Déu de conreus, de fruiterars, de vinyes... tot sota un cel d'un blau enlluernador en companyia de viatgers cridaires que parlaven el simpàtic llenguatge de la regió, el català barrejat de francès, que hom parla amb accent saborós...

Gràcies als diners de l'oncle Ramon - a qui després de tot he de beneir nil vegades - jo descobria un dels indrets més bells del món, un tros de Catalunya amb tot l'atractiu del paisatge i de la parla. M'hi engrescava. Potser hauria d'emprar un mot més definitiu: ne n' enamorava puix que després de tants i tants d'anys encara somnio en el lloc on més tard havia de viure: el minúscul vilatge anomenat Godalet prop de l'abadia de Sant Miquel de Guixà, a rampeu mateix del Canigó.

Un tren petit rancallós, gairebé arcaic em pujava fins el Vernet per aquella vall idíl.lica. Em sentia passatgerament optimista. Els meus amics del Barcarès ja no passaven gana i cadascun s'havia organitzat la vida i n'esperava quelcom. En Francesc Quesada, el qual anava a ésser rap-

tat per la Monique (el que pot una dona enamorada) i acceptat amb tots els requisits legals com a súbdit de la Confederació Helvètica, figurava com a capítost dirigent de les diversions concentracionàries. Gràcies a ell al Barcarès hi havia un cor de cant i orquestra, sessions literàries, col·loquis... Jo en marxar cap al Vernet havia promés als meus amics que tornaria. Donaria una conferència basada sobre l'organització federativa dels helvetes, fundada en 1291 per tres ardits camperols, tips i retips dels abusos i les arbitrarietats dels senyor feudals: els Habsburg i els comtes de Zürich. Jo volia parlar als meus amics concentracionaris d'aquesta bella i admirable institució del segle XIII: la unió dels tres cantons primitius, Schwiz, Uri i Unterwalden, unió que encara subsisteix engrandida per altres pobles, regida per la més autènticament democràtica de les constiucions potser l'única en el món que té el dret d'usar el mot democràcia.

Però el destí una volta més, havia de destorbar els meus projectes.

Un cop al Vernet em vaig instal·lar a l'Hotel Alexandra situat en un lloc ideal, fora de la població i en ple bosc. Els oficials espanyols de l'exèrcit republicà vençut estaven concentrats en un hotel de la població el nom del qual no recordo. Entre altres hi havia un general potser el general Rojo, dos o tres coronels, el comandant B. M. i el seu ajudant. El mateix dia de la meva arribada ja vaig parlar amb els dos darrers: Organitzaven una pujada al Ganigó per l'endemà. Aquesta excursió jo l'havia de pagar molt cara, cap dels tres no coneixia la muntanya i encara

menys els viaranys que calia seguir per arribar al cim.

Ens vam perdre. Embrancats en un bardissar, entossudits a tirar amunt fos com fos i de la manera que fos, més aviat semblàvem criatures malcriades que dos homes i una dona en edat de tenir seny. Ppujàvem i baixàvem barrancs, ens enfilàvem i lliscàvem, roques amunt roques avall, seguïem verals laberíntics. Suàvem, bleixàvem, ens aturàvem, ens desfogàvem discutint sobre estratègia muntanyenca. El comandant i el seu ajudant, gairebé es disputaven. Van acabar per dividir-se, jo no sabia quin dels dos seguir. Em vaig decidir per l'ajudant el qual semblava més orientat que el comandant. Fet i fet però al cim del Canigó no hi vàrem arribar. Cruixits, suats, assedegats ena havíem aturat a Sant Martí. Allí hi havia una guingueta on per desgràcia meva, venien cerveses i gasoses gelades. Sens dubte el sol rossellonès se m'havia ficat al cervell perquè jo no m'he desalterat mai amb begudes fredes, ni durant el viatge a l'Àfrica, ni durant l'estada de tres anys a Oceania. Al Canigó vaig beure àvidament aquella perniciosa barreja. Just el temps d'arribar a l'Hotel Alexandra i trobar-me malament. Ja no vaig poder moure'm del llit. Sofria una mena de gastroenteritis aguda molt dolorosa i afeblidora. A l'Hotel es van negar categòricament a fer-me aigua d'arròs i suc de llimona. Es veu que no volien malalts i em deixaven comprendre que els faria un servei anant-me'n. L'únic consol en la meva difícil situació era la incondicional atenció dels militars derrotats. Una bona part de l'Estat Major de la República, em feia

companyia. Era un goig veure aquells gloriosos guerrers vençuts, desorientats i vagarosos anar amunt i avall de la meua cambra prodigant-me paraules encoratjadores perfectament inútils perquè el que a mi em calia era silenci i assistència mèdica. L'únic que va tenir una idea pràctica fou l'ajudant del comandant B. M. Va comprar llimones, les espremia i em donava a beure el suc. També va tenir la feliç idea de procurar-me llibres pel cas que tingués esma de llegir-los. Realment en tenia poquíssima. Al meu cos, durant una setmana sencera no hi van entrar res més sinó suc de llimones. Em sentia tan feble que amb prou feines m'aguantava dreta. El meu primer intent de lectura el vaig practicar amb Those Warren leaves d'Aldous Huxley. Al cèlebre novel·lista anglès ja feia anys que l'havia descobert i havia començat per empipar-m'hi. El trobava excessivament intel·ligent, però en tractar de llegir Those warren leaves tots els meus recels van desaparèixer. M'hi vaig decididament entusiasmar i d'ençà d'aleshores Aldous Huxley va ésser per molts anys un dels meus autors preferits.

Amb B. M. vam fer una curta passejadeta, la primera en deixar el meu jaç de malalta. El vaig seguir penosament fins un banc situat sota els arbres. Vam xerrar una estona. Era la nostra darrera xerrada. Jo marxava aquella mateixa tarda a Perpinyà i d'aquesta ciutat, i d'aquesta ciutat, sense sortir de l'estació, cap a Ginebra. Em sabia molt de greu no poder arribar fins al Barcarès i donar la meua conferència. Però em mancaven forces. Amb prou feines podia aguantar-me dreta. Al meu amic B. M. ja no

el veuria més. Aviat esclataria la segona guerra mundial. França seria envaïda pels alemanys, aquests escriurien una de les pàgines més negres de la història del món i de tots els temps. Els concentracionaris espanyols es veurien forçats a tornar a Espanya i anar als camp de concentració dels nacionalistes o romandre a França i allistar-se en els batallons de treballadors dels francesos. Jo restaria en la rateta helvètica encerclada per soldats alemanys sense poder sortir-ne fins alguns anys després un cop la terrible contesa mundial acabada. Però encara mancaven alguns mesos per a la total complicació del drama. En arribar a Ginebra vaig tenir el consol d'ésser rebuda filialment per madame Langenbach. Hi vaig fer una vida de convalescent sota la cura de Margot i la seva mare. M'hi vaig refer ràpidament i amb prou feines refeta, les noves d'Espanya van cuidar fer-me emmalaltir novament.

Va arribar primer una carta de monsieur Choffat. La carta ja venia datada de Barcelona on ell havia reprès el seu lloc a la fàbrica de Ciments Asland i el seu apartament a la Diagonal 313. Em deia que esta content d'aquella Barcelona organitzada pels nacionalistes, on gràcies a ells tornaria a regnar l'ordre, la pau i la prosperitat. M'invitava a tornar. Afegia que naturalment em tancarien a la presó d'on ja et traurem a un moment o altre, afegia. Aquest naturalment em va esclafir en un cràt de protesta. Jo no havia fet res que mereixés anar a la presó. Si algú podia fer-me algun càrrec eren els anarquistes d'acció perquè jo havia allotjat a casa

meva un reconsagrat burgès: en Manuel Rocamora i dos burgesos més: l'un fabricant perseguit per la fugida dels seu pare, l'altre per ésser un falangista conegut. Suposo que llavors que manaven els amics d'aquells que jo havia amagat, cap d'ells, com és lògic, no voldria amagar-me a mi en cas d'haver-ho de menester. Quant a haver estat redactora en cap d'una revista filo-comunista, és un fet que restava justificat per aquesta remaleïda mania que tenim els humans de menjar cada dia tant si plou com si fa sol, tant si manen les dretes com les esquerres. Evidentment per a menjar, pagar el pis, el gas i l'electricitat també hauria acceptat de dirigir una revista de la Lliga Regionalista de Catalunya, posen per cas.

La carta de monsieur Choffat m'ofuscava pel to de perdonador magnànim que l'home mostrava envers mi. Aquell ja te'n farem sortir (de la presó) conjugat en primera persona del plural, deixava suposar que ell figurava entre els poderosos, entre els qui tenien la paella pel mànec. No deia "Agafa el tren fins a Cervèrè i jo t'hi vindré a trobar. Jo et defensaré dient que ets la meva nul·laer i que tenint jo dret de ciutadania a Espanya tu també l'hi has de tenir". No, no deia res d'això. Volia que em presentés a les autoritats espanyoles frontereres i em deixés engarjolar esperant que els seus amics vinguessin a deslliurar-me.

No recordo si vaig contestar aquesta carta. Segurament devia fer-ho perquè no en solc deixar mai cap per contestar. En tot cas la meva resposta havia d'ésser una negativa de tornada mentre no tingués un visat espanyol en regla.

Pocs dies després o potser alhora que la de monsieur Choffat jo rebia una carta del pare. Era la darrera que en vaig rebre. Em deia en un estil més aviat sec que no tornés a Barcelona per res del món. M'imagino l'esforç que havia de fer el pare per a aconsellar-me que no tornés quan tot el goig, l'únic goig del seu cor, hauria estat de veure'm i abraçar-me abans de morir. No esmentava ni l'oncle Ramon ni monsieur Choffat. Però jo ja sabia d'ambdós el que em calia.

La indignació i el desafecte de l'oncle Ramon envers mi eren tan forts, que no solament va plegar d'enviar-me diners sinó que mai més no em va escriure.

La meua situació començava a ésser crítica. Aquells que s'havien proposat sotmetre'm per la fam, anaven en camí d'aconseguir-ho.

Aquest sistema pedagògic, no es pot negar, té grans probabilitats d'èxit. La fam i el fred i, si hi afegim la malaltia, són excel·lents col·laboradors de qualsevol sistema educatiu. Per menjar i escalfar-se i més si hom perd la salut a conseqüència de l'esmentat règim, aconseguireu fàcilment que els de dretes es tornin d'esquerres i els d'esquerres de dretes, que els ateus es facin creients, els amorals esdevinguin morals o els immorals morals, els díscols es transformin en dòcils, els superbs en humils...

Calia felicitar en primer lloc els inventors i creadors del sistema esmentat, entre els quals figurava l'oncle Ramon. L'oncle Ramon que no sabia què fer dels diners, en descobrir les meves idees polítiques

havia decidit reduir-me per la fam.

Calia felicitar-lo per la seva moral intransigent i rígida que triava, que empenia la tasca educadora de la meua indòmita persona: fam, fred i probable malaltia a conseqüència de privacions i sofriments. La mort em feia l'aleta. I si la volia evitar, caldria que passés per l'adreçador, que em fes del partit de l'oncle, que renegués dels meus amics i companys vençuts o almenys que representés una comèdia o altra encaminada a fer-ho creure. Jo de comèdia de cap mena de caire, no en sabia ni en volia fer. I tampoc no volia contreure deutes, ni morir-me de gana, ni demanar aixili als poderosos.

No tracto de fer-me passar per un heroi. Els herois em rebenten tant com els poderosos i els hipòcrites. L'únic que tracto de descriure és la meua exacta situació d'aquell moment crucial de la meua vida.

Aleshores vivien refugiats a Suïssa il·lustres catalans, els uns poderosos en moneda: en Cambó i en Patxot per exemple; altres poderosos en prestigi i saviesa, el cardenal Vidal i Barraquer, el canonge Cardó. Per què no vaig anar a visitar-me cap? Alguna ajuda monetària o moral n'hauria obtingut, n'estic segura. Els meus sentiments, les meves idees - potser menys idees que sentiments - resulten difícils d'explicar i, ho repeteixo, en triar el camí que vaig triar en aquella situació compromesa, no significava ni orgull ni massoquisme, ni gust de la bohèmia, és una cosa més senzilla i alhora més profunda: és una inclinació temperamental devers els meus, o sigui aquells éssers còsmicament lliures; estratosfè-

ricament independents; socialment inclassificables. És devers aquells que vaig anar per la mateixa raó que la cascada o el rierol esdevenen torrent, el torrent riu i el riu corre fatalment devers un altre riu i, a l'últim, va a morir al mar. Tot el que vaig viure en aquella època no solament com sinó amb qui ho vaig viure, obeeix a aquest impuls de la meva naturalesa: la germanor amb els apàtrides, els exilats, els fora de llei per causa d'idees... Les fronteres d'Espanya tancades, l'ajuda i l'amistat de l'oncle Salazar i de la meva família política, perdudes, els pares vells i malalts vivint de la caritat d'aquell mateix oncle que a mi m'è la negava... Enmig de semblants circumstàncies jo havia de refer la meva vida desfeta, sola, sense diners, sense treball... i en una atmosfera pre-bèl·lica que ja s'ensumava i es respirava arreu d'Europa i més enllà.